

MINISTERIJŲ UŽSAKOMŲ MOKSLINIŲ
TYRIMŲ TIKSLINGUMAS

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA

Vilnius 2005 m.

T U R I N Y S

SANTRAUKA	3
IŽANGA	5
AUDITO REZULTATAI	8
Mokslinių tyrimų vertinimas	8
Ministerijų užsakomų tyrimų organizavimas	11
Mokslinių tyrimų finansavimas	14
IŠVADOS IR SIŪLYMAI	16

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ
VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA
MINISTERIJŲ UŽSAKOMŲ MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLINGUMAS

2005 m. gruodžio 29 d. Nr. 2010-3P-135
 Vilnius

S A N T R A U K A

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros problemos buvo aptartos Pasaulio banko ataskaitoje „Lietuva. Žinių ekonomikos plėtra. 2003 m. kovas“, Lietuvos mokslo tarybos 2004 m. siūlymuose dėl Pasaulio banko ataskaitos ir kituose dokumentuose. Daugelis problemų, susijusių su mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklos valstybinio reguliavimu ir administravimu, buvo aptartos minėtose studijose ir kituose dokumentuose, tačiau iki šiol jos nėra išspręstos. Audito ataskaitoje akcentavome su ministerijų užsakomų tyrimų organizavimu susijusias problemas.

Mokslo ir studijų įstatyme¹ nurodyta, kad Švietimo ir mokslo ministerija turi vykdyti visų Lietuvos Respublikoje valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų stebėseną. Pagal galiojančią tvarką atlikti tyrimai pripažįstami moksliniais, kai juos įvertina moksliniai ekspertai.

Audito metu nustatyta, kad:

- Neatliekama išorinė ministerijų užsakomų mokslinių tyrimų stebėseną, nėra bendros ministerijų užsakomų tyrimų apskaitos, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbai neatskiriami nuo kitų tyrimo darbų.
- Dauguma (70 iš 77 2003–2004 m. užsakytų tyrimų²) ekspertų vertinimui pateiktų ministerijų ir kitų įstaigų užsakomų mokslo ir studijų institucijose tyrimų nėra moksliniai tyrimai.
- Nusistovėjusi tyrimų organizavimo bei jų įvertinimo moksliniais tvarka sudaro sąlygas ministerijoms kartais ne visiškai pagrįstai naudotis Viešųjų pirkimų įstatyme numatyta išimtimi, kada netaikoma viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta pirkimų tvarka.
- Dėl skirtingų sąvokos „moksliniai tyrimai“ interpretacijų statistiniai duomenys apie lėšų panaudojimą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbams (šalies mastu) yra netikslūs.

¹ Mokslo ir studijų įstatymo (1991-02-12, Nr. I-1052) 22 str. 3 d.

² Ministerijų ir kitų įstaigų, pasirinktų vertinimui audito metu, užsakyti tyrimai

Audito ataskaitoje Švietimo ir mokslo ministerijai pateikti pasiūlymai perengti:

- bendrą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros koordinavimo, finansavimo ir priežiūros tvarką,
- privalomą valstybės biudžeto lėšomis užsakomų tyrimų ataskaitų skelbimą Ministerijų interneto svetainėse tvarką.

Moksliniai tyrimai, technologijų plėtra ir inovacijos kiekvienoje šalyje turi didžiulę reikšmę visų visuomenės veiklos sektorių plėtrai ir lemia krašto gyvenimo kokybę.

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros (toliau – MTEP) veiklą reglamentuoja Mokslo ir studijų įstatymas, kiti teisės aktai. Mokslo ir studijų įstatyme³ nurodyta, kad Švietimo ir mokslo ministerija (toliau – ŠMM) vykdo visų Lietuvos Respublikoje valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų stebėseną. Moksliniai tyrimai⁴ (kitai – mokslinis darbas), skirstomi į fundamentinius ir taikomuosius mokslinius tyrimus:

- Fundamentiniai moksliniai tyrimai – eksperimentiniai ir (arba) teoriniai darbai, atliekami pirmiausia reiškinį esmei ir stebimai tikrovei pažinti, tuo metu neturint tikslo konkrečiai panaudoti gautus rezultatus.
- Taikomieji moksliniai tyrimai – eksperimentiniai ir (arba) teoriniai pažinimo darbai, pirmiausia skiriami specifiniams praktiniams tikslams pasiekti arba uždaviniams spręsti.
- Eksperimentinė plėtra (kitai – taikomoji mokslinė veikla) – mokslinių tyrimų ir praktinės patirties sukaupu pažinimu paremti sistemingi darbai, kurių tikslas – kurti naujas medžiagas, technologijas, produktus ir įrenginius, diegti naujus procesus, sistemas ir paslaugas arba iš esmės tobulinti jau sukurtus ar įdiegtus.

Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje⁵ ir Europos Sąjungos Lisabonos (2000) rezoliucijoje numatytos šios svarbiausios mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros valstybės prievolės:

- tobulinti žinių ekonomikos plėtrą skatinančią teisinę ir ekonominę aplinką ir institucinę sąrangą;
- remti MTEP, kad ji taptų svarbiausiu veiksnium, padedančiu didinti pramonės, žemės ūkio, statybos ir paslaugų šakų efektyvumą ir konkurencingumą pasaulinėje rinkoje;
- pagerinti aplinką privačioms investicijoms į mokslinius tyrimus, sudaryti sąlygas mokslo ir verslo partnerystei, aukštųjų technologijų įmonių steigimuisi, naudoti tam mokesčių politiką, rizikos kapitalą ir Europos Sąjungos fondus;
- gerinti mokslinių tyrimų kokybę orientuojantis į Europos mokslinių tyrimų erdvę, remti bendrus su kitomis šalimis projektus;
- užtikrinti būtiną šalies mokslinę ir technologinę kompetenciją;
- sukurti veiksmingą nacionalinę inovacijų sistemą, garantuojančią palankias sąlygas naujų technologijų ir veiklos metodų kūrimui ir sklaidai;
- sukurti statistikos duomenų banką MTEP politikai analizuoti.

³ Mokslo ir studijų įstatymo (1991-02-12, Nr. I-1052) 22 str. 3 d.

⁴ Mokslo ir studijų įstatymo (1991-02-12, Nr. I-1052) 2 str. 1-4 d.

⁵ LR Seimo 2002-11-12 nutarimas Nr. IX-1187 „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“

Vyriausybės nutarimu⁶ patvirtintoje Ilgalaikėje mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategijoje (ji parengta vadovaujantis Valstybės ilgalaikės raidos strategija ir suderinta su Europos Sąjungos Lisabonos (2000) ir Barselonos (2002) rezoliucijose numatytais tikslais ir priemonėmis) nurodyta, kad Lietuvos ekonomika tebėra silpna ir nepajėgia tinkamai finansuoti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros; esinė, finansinė ir institucinė valstybės politika neskatina technologinės pažangos, mokslinių tyrimų finansavimas menkai siejamas su galutiniais rezultatais; TEP statistikos nepakanka MTEP procesams analizuoti ir valdyti; nėra nuolatinės mokslinės MTEP proceso stebėjimo ir analizės sistemos. Ministerijos į rengiamus 2006–2008 metų strateginius veiklos planus privalo įtraukti su MTEP veikla susijusias priemones, kurios numatytos Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje. Šioje strategijoje numatyta, kad MTEP stebėseną vykdys Švietimo ir mokslo ir Ūkio ministerijos.

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros problemos taip pat buvo aptartos Pasaulio banko ataskaitoje „Lietuva. Žinių ekonomikos plėtra. 2003 m. kovas“, Lietuvos mokslo tarybos 2004 m. siūlymuose dėl Pasaulio banko ataskaitos ir kituose dokumentuose. Tačiau iki šiol su MTEP veiklos valstybinio reguliavimu ir administravimu susijusios problemos nėra išspręstos.

Audito objektas – ministerijų užsakomi moksliniai tyrimai.

Audito subjektas – Švietimo ir mokslo ministerija.

Audito tikslas – įvertinti ministerijų užsakomų (mokslinių) tyrimų organizavimą, rezultatų panaudojimo stebėseną.

Audituotas laikotarpis – 2003–2004 metai.

Audito procesas. Valstybinis auditas „Ministerijų užsakomų mokslinių tyrimų tikslingumas“ buvo numatytas Valstybės kontrolės 2005 metų veiklos audito programoje. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Veiklos audito 1-ojo departamento direktoriaus R. Sanajevio pavedimu^{7,8} valstybinį auditą atliko Veiklos audito 1-ojo departamento vyresnieji valstybiniai auditoriai J. Izokaitis (grupės vadovas) ir M. Čeplinskienė, valstybiniai auditoriai N. Bryžachina ir M. Macijauskas. Auditas pradėtas 2005-09-06, baigtas 2005-12-29.

Audito metu duomenys apie ministerijų užsakomų tyrimų organizavimą buvo renkami Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekiimo ir Švietimo ir mokslo ministerijose. Buvo pateikti klausimynai kitoms ministerijoms ir kai kurioms jų reguliavimo sričiai priskirtoms įstaigoms (Aplinkos, Kultūros, Žemės ūkio ministerijoms, Aplinkos apsaugos agentūrai ir Darbo biržai), bendravome su atsakingais ministerijų darbuotojais, susipažinome su tam tikrais ministerijų užsakytais tyrimais.

⁶ Vyriausybės 2003-12-22 nutarimas Nr. 1646 „Dėl ilgalaikės mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros strategijos bei Lietuvos mokslo ir technologijų baltosios knygos nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“

⁷ 2005 m. rugsėjo 6 d. Nr. 2010-3P

⁸ 2005 m. spalio 28 d. Nr. 2010-3P-1

Audito įrodymai gauti taikant patvirtinimo, patikrinimo (rašytinių dokumentų nagrinėjimo), apklausos (klausimynai) ir analitinės procedūras.

Atlikdami auditą, laikėmės prielaidos, kad auditoriams pateikti duomenys yra teisingi, dokumentai yra išsamūs ir galutiniai, o dokumentų kopijos atitinka originalus.

AUDITO REZULTATAI

MOKSLINIŲ TYRIMŲ VERTINIMAS

Vyriausybės patvirtintoje Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikoje⁹ numatyta, kad moksliniais tyrimais ir eksperimentine plėtra laikomi tik tie darbai, kurie atitinka „Frascati“ žinyne¹⁰ nurodytus reikalavimus. Pagal minėtą žinyną „pagrindinis kriterijus, pagal kurį moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra atskiriama nuo kitų veiklos sričių, yra apčiuopiamas mokslinės ir technologinės problemos sprendimo naujumas, t.y. kai problemos sprendimas nėra akivaizdus tos mokslo ir technologijų srities ekspertui“.

Tais atvejais, kai MTEP veikla gali būti painiojama su ne MTEP pobūdžio veikla, ypač pradinėje veiklų stadijoje, Frascati vadovas nurodo labai paprastą ir aiškų kriterijų – jeigu bet kokios mokslinės-techninės veiklos tikslas yra MTEP, ji gali ir turi būti priskiriama MTEP. Ir atvirkščiai, jeigu net ir mokslinis personalas vykdo veiklą, kurioje nors ir gali būti naudojami MTEP veiklos metodai, tačiau ši veikla yra nukreipta kitiems negu MTEP tikslams, ši veikla negali būti priskiriama MTEP veiklai. Jei mokslo ir studijų institucija su savo moksline aparatūra atlieka kokių nors gamtos objektų tyrimus, siekdama išsiaiškinti naujas, nežinomas šių objektų savybes ar rasti naujus šių savybių paaiškinimus, tai yra MTEP veikla. Tačiau, jeigu tas pats personalas su ta pačia aparatūra atlieka rutininis tų pačių objektų matavimus (tyrimus) ūkio subjektų ar valstybės institucijų užsakymu, t.y. siekiant išsiaiškinti tiriamų objektų savybes verslo, ūkio, aplinkosaugos, sveikatos apsaugos ar kitais tikslais, neturinčiais MTEP požymių, tokia veikla negali būti priskiriama MTEP veiklai¹¹.

Mokslo ir studijų įstatyme¹² numatyta, kad „Lietuvos ūkio, kultūros, socialinės, sveikatos, krašto ir gamtos apsaugos bei kitų sričių programoms reikalingi moksliniai tyrimai, eksperimentinė plėtra ir specialistų rengimas finansuojami iš tvirtinant šias programas joms numatomų lėšų“. Daugelio ministerijų nuostatuose yra numatyta funkcija, susijusi su mokslinių tyrimų organizavimu, koordinavimu (1 pav.).

1 Kai kurių ministerijų nuostatuose numatytos su mokslinių tyrimų organizavimu ir koordinavimu susijusios funkcijos

APLINKOS MINISTERIJA¹³

organizuoja ir koordinuoja mokslinius tyrimus, susijusius su gamtos išteklių, jų naudojimu, atkūrimu ir aplinkos apsauga, pagal kompetenciją organizuoja kitus taikomuosius mokslo tyrimus, taikomųjų mokslo programų ir projektų finansavimą, koordinuoja jų įgyvendinimą, skatina inovacijas.

SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA¹⁴

remia ir koordinuoja mokslo tyrimus socialinės apsaugos, darbuotojų saugos ir sveikatos, darbo priemonių techninės saugos, gyventojų užimtumo, darbo apmokėjimo ir darbo rinkos profesinio mokymo, moterų ir vyrų lygių galimybių, lygių galimybių klausimais.

SUSISIEKIMO MINISTERIJA¹⁵

įgyvendindama jai pavestus uždavinius pagal kompetenciją skatina inovacijų pažangą, dalyvauja rengiant tiksles tyrimu programas.

ŽEMĖS ŪKIO MINISTERIJA¹⁶

pagal savo kompetenciją organizuoja mokslo ir technikos pažangos valstybinį valdymą, dalyvauja formuojant specialistų rengimo, konsultavimo, tobulinimosi kryptis ir prioritetus, vadovauja mokslo programų bei projektų finansavimui ir įgyvendinimui, skatina inovacijas

⁹ Vyriausybės 2004-10-11 nutarimo Nr. 1272 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo“ 5 p.

¹⁰ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos nustatyta mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ekspertizės standartinė praktika

¹¹ Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento Mokslo skyriaus pažyma dėl Mokslo ir studijų institucijų vykdomų MTEP darbų ir kitų darbų, reikalaujančių mokslinės kompetencijos, finansavimo, vertinimo ir skatinimo, 2004-02-24

¹² Mokslo ir studijų įstatymo (1991-02-12, Nr. I-1052) 24 str. 5 d.

¹³ LRV 1998-09-22 nutarimo Nr. 1138 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 6.21. p.

¹⁴ LRV 1998-07-17 nutarimo Nr. 892 Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 6.41. p.

¹⁵ LRV 1998-09-15 nutarimo Nr. 1117 Dėl Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 6.3. p.

¹⁶ LRV 1998-09-15 nutarimas Nr. 1120 Dėl Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 6.27. p.

Vykdydama Vyriausybės pavedimą, ŠMM parengė ir pateikė Strateginio planavimo komitetui medžiagą¹⁷, kurioje, remiantis galiojančio Mokslo ir studijų įstatymo nuostatomis ir apibrėžimais, buvo nurodyta, kad dauguma kitų ministerijų užsakomųjų darbų nepatenka į šiuo įstatymu apibrėžtą MTEP sąvoką. ŠMM Mokslo ir studijų departamento Mokslo skyriaus vedėjo teigimu, kiekviena ministerija veiklą „moksliniai tyrimai“ suprantą savaip ir dauguma šių „mokslinių tyrimų“ neatitinka Mokslo ir studijų įstatyme nustatytų apibrėžimų.

Mokslo ir studijų įstatyme¹⁸ nurodyta, kad ŠMM savo nustatyta tvarka vykdo visų Lietuvos Respublikoje valstybės biudžeto lėšomis atliekamų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbų stebėseną. Ministerijos ir kitos įstaigos privalo teikti ŠMM informaciją apie tokius jų užsakymu atliekamus darbus. Minėtoje ŠMM parengtoje ir pateiktoje Vyriausybės strateginio planavimo komitetui medžiagoje buvo nurodyta, kad daugelio ministerijų užsakomi, vykdomi ir finansuojami „moksliniai tyrimai“ ŠMM nėra koordinuojami, atliktų „mokslinių tyrimų“ ataskaitos nepateikiamos ŠMM.

Neatliekama išorinė ministerijų užsakomų mokslinių tyrimų stebėseną, nėra bendros ministerijų užsakomų tyrimų apskaitos, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbai neatskiriami nuo kitų tyrimo darbų.

Pagal galiojančią tvarką atlikti tyrimai pripažįstami moksliniais, kai juos įvertina moksliniai ekspertai. ŠMM mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklos reguliavimo sferoje tokių darbų ekspertizę ir pripažinimą moksliniais atlieka ekspertų grupės, sudarytos: ŠMM, Studijų kokybės vertinimo centro, Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo (toliau – LVMSF) ir Lietuvos mokslų akademijos. Minėtiems ekspertams tyrimai vertinimui pateikiami įvairių šių tyrimų užsakovų ir vykdytojų (tiek iš valstybės, tiek iš privačių institucijų), tačiau valstybėje nėra bendros sistemos, užtikrinančios MTEP darbų įvertinimą ir pripažinimą tokiais darbais.

Pagal ŠMM pateiktą informaciją ekspertų vertinimui buvo pateikti 77 ministerijų ir kitų įstaigų 2003-2004 metais užsakyti tyrimai¹⁹, iš jų tik 7 (t.y. 9 % vertinimui pateiktų tyrimų) buvo įvertinti kaip moksliniai tyrimai. Auditorių nuomone, vien atskirų tyrimų, pateiktų moksliniam vertinimui, pavadinimai kelia abejonių dėl jų priskyrimo moksliniams tyrimams (2 lentelė).

¹⁷ ŠMM 2004-01-28 pasiūlymai dėl mokslinės veiklos vertinimo ir valstybės institucijų užsakymų mokslo ir studijų institucijoms reglamentavimo

¹⁸ Mokslo ir studijų įstatymo (1991-02-12, Nr. I-1052) 22 str. 3 d.

¹⁹ Ministerijų ir kitų įstaigų, pasirinktų vertinimui audito metu, užsakyti tyrimai

2 Pateiktų vertinimui, bet nepripažintų moksliniais, tyrimų pavyzdžiai			
Nr.	SUTARTIES TURINYS	UŽSAKOVAS	VYKDYTOJAS
1	Sausinimo sistemų inventorizacijos praktinių nurodymų parengimas	Aplinkos ministerija	Lietuvos miškų institutas
2	Nuostolių dėl spyglių nugraužimo įvertinimo metodikai parengti	Aplinkos ministerija	Lietuvos žemės ūkio universitetas
3	Miško želdinių ir žėlinių stebėsenos metodikos parengimas	Aplinkos ministerija	Lietuvos miškų institutas
4	Trašų ir pesticidų naudojimo miško medelynuose rekomendacijų parengimas	Aplinkos ministerija	Lietuvos miškų institutas
5	Sausinimo sistemų inventorizacijos praktinių nurodymų parengimas	Aplinkos ministerija	Lietuvos miškų institutas
6	Vairuotojų ir asmenų, atsakingų už pavojingų krovinių vežimą, parengimo ir kvalifikacijos kėlimo vadovas	Susisiekimo ministerija	Vilniaus Gedimino technikos universitetas
7	Ilgalaikė (25 metai) Lietuvos nacionalinė transporto sistemos plėtros strategija	Susisiekimo ministerija	Vilniaus Gedimino technikos universitetas
8	Socialinių paslaugų teikimo planavimo savivaldybėse metodika	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Socialinių tyrimų institutas
9	Techninio reglamento „Asmeninės apsauginės priemonės“ įgyvendinimo vadovo parengimas	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Lietuvos tekstilės institutas
10	Nelegalaus darbo, teisės aktų, reglamentuojančių darbo santykius, pažeidimų, darbdavių atstovų grasinimų ar kitokio psichologinio pobūdžio įtakos darbuotojų darbo rezultatams bei saugai ir sveikatai tyrimas	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	Darbo ir socialinių tyrimų institutas

Pagrindinė tyrimų neįvertinimo moksliniais priežastis – neatitiktis Mokslo ir studijų įstatyme nustatytiems apibrėžimams ir „Frascati“ vadovo nuostatoms.

Pagal „Frascati“ vadovą bendru atveju MTEP nelaikoma²⁰:

- „Nacionalinių standartų palaikymas, antrinių standartų kalibravimas, rutininiai bandymai bei rutininė medžiagų, komponentų, produktų, procesų, dirvos, atmosferos ir pan. analizė nėra priskirtina MTEP veiklai“. Pavyzdžiui, aplinkos monitoringo, genų banko išsaugojimo, matų ar standartų palaikymo rutininiai darbai, nors ir vykdomi mokslinio personalo, nėra MTEP veikla, kadangi jų tikslas nėra moksliniai tyrimai.

- „Specializuota veikla, susijusi su mokslinės ir techninės informacijos bei duomenų rinkimu, kodavimu, atkūrimu, klasifikavimu, platinimu, vertimu, analize bei vertinimu, ir vykdoma kad ir mokslinio bei techninio personalo taip pat nėra priskiriama MTEP veiklai“. Pavyzdžiui, ūkinei veiklai skirtų reglamentų, standartų bei normatyvų rengimas ar pritaikymas, žinybų, žodynų rengimas taip pat nėra MTEP veikla, nes tokių darbų tikslas nėra moksliniai tyrimai.

- „Bibliografinės, patentų, mokslinės ir techninės informacijos sklaidos bei konsultacinių tarnybų veikla taip pat nėra priskirtina MTEP veiklai“.

Pagal „Frascati“ vadovą visos šios gretutinės veiklos gali būti priskirtos MTEP veiklai, bet tik tuo atveju, jeigu jų tiesioginis tikslas yra MTEP, o ne ūkinė ar administracinė veikla.

Dauguma (70 iš 77 2003–2004 m. užsakytų tyrimų²¹) ekspertų vertinimui pateiktų ministerijų ir kitų įstaigų užsakomų mokslo ir studijų institucijose tyrimų nėra moksliniai tyrimai.

²⁰ ŠMM 2004-01-28 pasiūlymai dėl mokslinės veiklos vertinimo ir valstybės institucijų užsakymų mokslo ir studijų institucijoms reglamentavimo

²¹ Ministerijų ir kitų įstaigų, pasirinktų vertinimui audito metu, užsakyti tyrimai

MINISTERIJŲ UŽSAKOMŲ TYRIMŲ ORGANIZAVIMAS

Audito metu surinktais duomenimis ministerijos ir kitos įstaigos iš savo vykdomų programų užsakomiesiems tyrimams 2003–2004 metais skyrė 10,6 mln. Lt, už šias lėšas buvo atlikta 708 tyrimai (3 lentelė). Per analizuojamą laikotarpį daugiausiai tyrimų užsakė ir jiems atlikti lėšų skyrė Žemės ūkio ministerija.

3 Tyrimams skirtos lėšos				
	Tyrimų skaičius		Suma tūkst. Lt	
	2003	2004	2003	2004
Aplinkos ministerija	53	42	1 134	955
Aplinkos apsaugos agentūra	26	25	242	241
Kultūros ministerija	1	1	35	5
Susisiekimo ministerija	7	5	266	121
Švietimo ir mokslo ministerija *	10	14	178	360
Žemės ūkio ministerija	283	179	2.700	2.601
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	28	20	661	575
Darbo birža	9	5	300	190
Iš viso:	417	291	5.516	5.049

* Švietimo ir mokslo ministerijos pateikti duomenis be lėšų, skirtų tarptautiniams tyrimams

Šaltinis – ministerijų pateikti duomenys

Audito metu vertinimui pasirinktose ministerijose (Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo ir Švietimo ir mokslo ministerijose) yra nusistovėjusios tam tikros šioms ministerijoms reikalingų tyrimų organizavimo procedūros, tačiau audituojamu laikotarpiu jos nebuvo patvirtinusios tyrimų planavimą ir organizavimą reglamentuojančių tvarkų. Auditorių nuomone, tikslinga patvirtinti vienodus tyrimų planavimo ir organizavimo principus, kuriuose iš visų reikalingų tyrimų būtų išskirti moksliniai tyrimai. Svarbu teisiškai sureguliuoti MTEP veiklos užsakymus.

Valstybės institucijos, išsigydamos prekių ir parinkdamos subjektus darbams atlikti ir paslaugoms teikti, privalo vadovautis Viešųjų pirkimų įstatymu²². Viešųjų pirkimų įstatyme²³ nustatyta, kad šio įstatymo nustatyta pirkimų tvarka netaikoma perkant mokslo tyrimų ir eksperimentinės plėtos paslaugas. Skirtingose ministerijose perkant tyrimų paslaugas su vykdytojais sudaromos skirtingų rūšių sutartys (mokslinių tyrimų, autorinės). Tyrimų paslaugų pirkimo tvarka ministerijose ne visuomet atitinka Viešųjų pirkimų įstatymu nustatytą pirkimų tvarką. Į mokslo kūrinių, saugomų autorių teisės normomis, sąvoką neįeina moksliniai ar kiti tyrimai²⁴. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas nereglamentuoja mokslinio tyrimo darbų atlikimo proceso. Mokslinio tyrimo darbų atlikimo sutartis numatyta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Pagal nusistovėjusią tvarką užsakytas tyrimas įvertinamas moksliniu tik po to, kai jis būna atliktas. Daugumos Ministerijų užsakyti tyrimai nelaikomi mokslo tyrimų ir plėtos

²² LR valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo įstatymo (1998-05-12, Nr. VIII-729) 16 str.

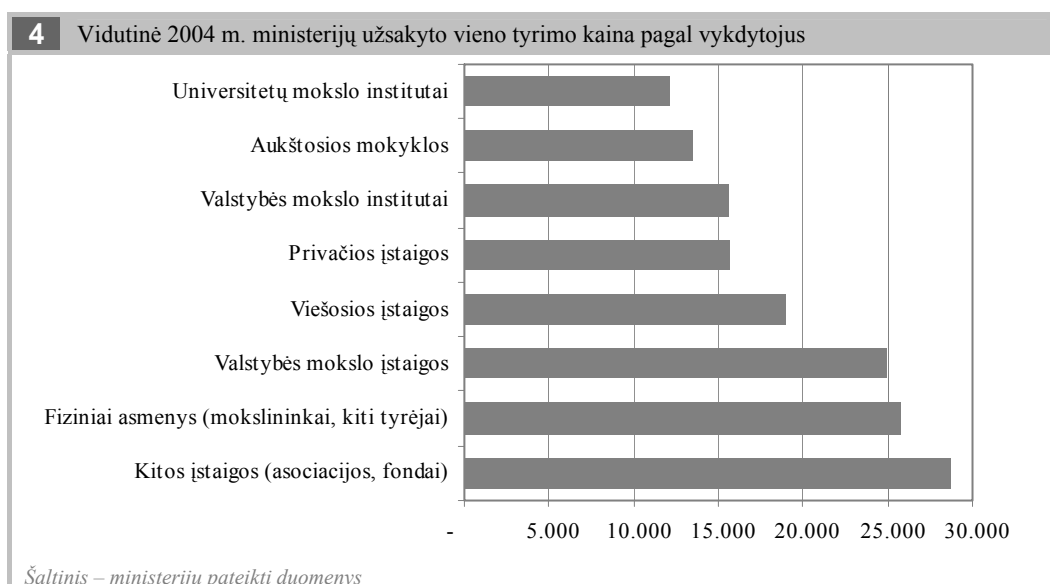
²³ Viešųjų pirkimų įstatymo (1996-08-13, Nr. I-1491) 9 str. 2 d. 8 p.

²⁴ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių ir gretutinių teisių terminų aiškinamasis žodynas WIPO, Ženeva, 1981 m., 231 p.

darbais (neįvertinti kaip moksliniai tyrimai), todėl šių paslaugų pirkimas turi būti vykdomas laikantis Viešųjų pirkimų įstatymo nustatytos pirkimų tvarkos.

Nusistovėjusi tyrimų organizavimo ir jų įvertinimo moksliniais tvarka sudaro sąlygas ministerijoms kartais ne visiškai pagrįstai naudotis Viešųjų pirkimų įstatyme numatyta išimtimi, kada netaikoma viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta pirkimų tvarka.

Audito metu surinktais duomenimis daugiausiai ministerijų užsakomų tyrimų atlieka aukštosios mokyklos, valstybės mokslo institutai ir universitetų mokslo institutai. Vidutinė vieno tyrimo kaina priklausomai nuo vykdytojo 2004 metais svyravo nuo 12,2 tūkst. Lt iki 28,6 tūkst. Lt. Didžiausia kaina buvo tyrimų, kuriuos atliko ne mokslo įstaigos (asociacijos, fondai) ir fiziniai asmenys. Kitų įstaigų atliekamo vieno tyrimo vidutinė kaina (28,6 tūkst. Lt) beveik du kartus didesnė negu valstybinių mokslo institutų atliekamų tyrimų kaina (15,5 tūkst. Lt).

Auditorių nuomone, ministerijos, užsakydamos tyrimus, turi numatyti dokumentu, pagrindžiančių tyrimų kainas (sąmatos), pateikimą.

Negalime teigti, kad audito metu vertinimui pasirinktų ministerijų visų užsakytų tyrimų rezultatai buvo pritaikyti (panaudoti) (1 pvz.), abejojame dėl kai kurių iš jų užsakymo tikslingumo (2 pvz.):

1 pavyzdys

Susisiekimo ministerija 2003 metais užsakė tyrimą „Vairuotojų ir asmenų, atsakingų už pavojingų krovinių vežimą, parengimo ir kvalifikacijos kėlimo vadovas“. Ministerijos darbuotojų paaiškinimu, darbas buvo inicijuotas siekiant parengti vairuotojams, vežantiems pavojingus krovinius, mokymo priemonę. Buvo planuota išleisti medžiagą atskiru leidiniu. Audito metu buvo nustatyta, kad atliktas darbas – parengta metodinė medžiaga – nebuvo panaudotas kaip buvo planuota, t.y. iki šiol Vairuotojų ir asmenų, atsakingų už pavojingų krovinių vežimą, parengimo ir kvalifikacijos kėlimo vadovas nėra išleistas atskiru leidiniu. Nuo parengto Vadovo perdavimo ministerijai praėjo apie 1,5 metų.

2 pavyzdys

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2003 m. užsakė tyrimą „Eurointegracijos poveikis žmogaus socialinei raidai: socialinio vystymo perspektyvos ir mokesčių politika“. Mokslinio tyrimo tikslas – įvertinti ES integracijos galimą įtaką žmogaus socialinei raidai Lietuvoje. Viešoji įstaiga Socialinės politikos grupė mokslinį tyrimą atliko per 43 dienas ir mokslinio tyrimo ataskaitą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikė 2003-12-18. Mokslinio tyrimo medžiaga iki Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą nebuvo publikuota.²⁵

Kai kurios ministerijos 2003–2004 m. užsakė parengti strategijas, reglamentus ir kitus dokumentus (3 pvz.). Auditorių nuomone, tokius darbus turėtų atlikti pačios ministerijos ar jų reguliavimo sričiai priskirtos įstaigos ir tokie darbai neturėtų būti finansuojami iš MTEP veiklai skirtų lėšų.

3 pavyzdys

UŽSAKYTI TYRIMAI	VYKDYTOJAS
Aplinkos ministerijos užsakytų tyrimų pavyzdžiai:	
Subalansuotos plėtros strategijos projektas	Fizinis asmuo
Valstybinė architektūros strategija	Lietuvos architektų sąjunga
Susisiekimo ministerijos užsakytų tyrimų pavyzdžiai:	
Civilinės aviacijos veiklos liberalizuotoje rinkoje strategija	UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“
Ilgalaikė (25 metai) Lietuvos nacionalinė transporto sistemos plėtros strategija	VGTV Transporto mokslo institutas
Vairuotojų ir asmenų, atsakingų už pavojingų krovinių vežimą, parengimo ir kvalifikacijos kėlimo vadovas	VGTV Transporto mokslo institutas
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	
Nacionalinės užimtumo politikos atitikimo Europos Sąjungos strategijai vertinimas	Darbo ir socialinių tyrimų institutas
Techninio reglamento „Asmeninės, apsauginės priemonės“ įgyvendinimo vadovo parengimas	Lietuvos tekstilės institutas

²⁵ Valstybinio audito 2004-06-30 ataskaita Nr. 2010-1-1-3 „Viešųjų įstaigų, kurių steigėja yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, valdymo vertinimas“

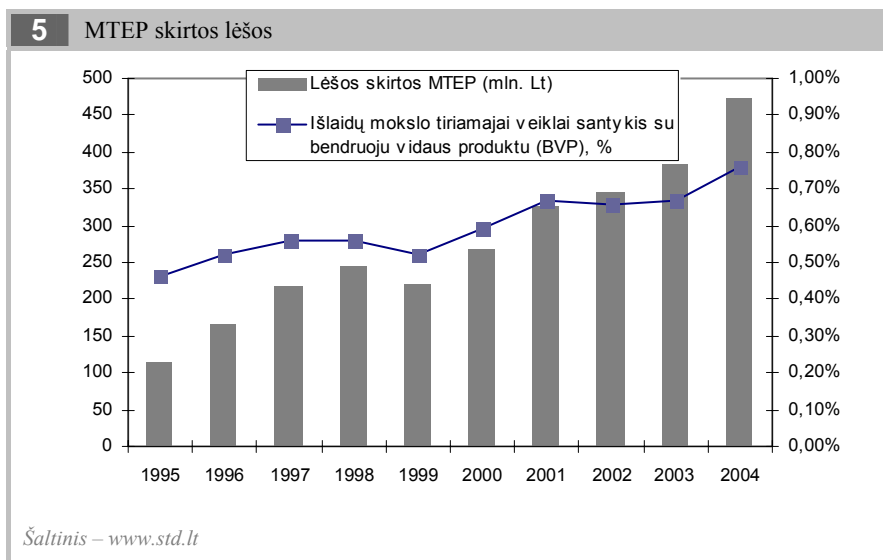
Lietuvos Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje įteisinta nuostata, kad reikia „atskirti iš institutų stebėsenos ar kitas valstybei reikalingas ne MTEP funkcijas (ekologijos, aplinkos taršos ir kitokios stebėsenos) ir jas atliekančias įstaigas, pavesti jas atlikti agentūroms prie ministerijų ir finansuoti ne iš valstybės biudžeto lėšų, skirtų MTEP²⁶“.

Audito metu vertinome, kaip vykdoma pasirinktų ministerijų (Socialinės apsaugos ir darbo, Susisiekimo ir Švietimo ir mokslo ministerijos) užsakytų tyrimų rezultatų pritaikymo stebėseną. Ministerijos atstovai, atsakingi už tyrimų organizavimą, paaiškino, kad tyrimų rezultatų įgyvendinimo stebėseną vykdo atskiri skyriai, iniciavę tyrimą. Ministerijos nepateikė jokių rašytinių dokumentų apie tyrimų rezultatų įgyvendinimą. Auditorių nuomone, atliekant tyrimų stebėseną, būtų tikslinga rengti ataskaitas apie tyrimų rezultatų pritaikymą. Tai leistų ateityje tiksliau planuoti tyrimus.

Ne visos ministerijos užsakytų tyrimų ataskaitas (medžiagą) skelbia savo interneto svetainėse. Kadangi tyrimai finansuojami biudžeto lėšomis, auditorių nuomone, ministerijos turėtų tyrimų ataskaitas pateikti viešai.

MOKSLINIŲ TYRIMŲ FINANSAVIMAS

Statistikos departamento duomenimis, lėšos, skiriamos MTEP, nuolat didėja ir 2004 metais siekė 0,76 % BVP (5 pav.).

²⁶ Vyriausybės 2005-11-22 nutarimas Nr. 1270 „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“

Lietuvoje MTEP skirtos lėšos, skaičiuojant procentais nuo BVP, yra mažesnės už ES šalių vidurkį ir yra vienos mažiausių tarp naujų ES narių (6 pav.).

6	BVP dalis, skirta MTEP
> 3,0%	– Suomija, Švedija;
2,51–3,0%	– Vokietija;
2,01–2,5%	– Prancūzija, Danija, Nyderlandai;
1,51–2,0%	– Belgija, D.Britanija, Austrija;
1,01–1,5%	– Airija, Liuksemburgas, Italija, Slovėnija, Čekija;
0,51–1,0%	– Ispanija, Portugalija, Graikija, Vengrija, Lenkija, Slovakija, Estija, Lietuva ;
< 0,5%	– Latvija, Kipras.

Šaltinis – Lietuvos mokslo tarybos darbo grupės 2005-03-30 ataskaita

Mokslo tarybos ataskaitoje buvo išreikšta abejonė dėl Statistikos departamento pateikiamų duomenų apie lėšas, skirtas MTEP, patikimumo. Pagrindinė priežastis – įvairių paslaugų priskyrimas prie MTEP veiklos. Tai patvirtina ir audito metu nustatytas faktas, kad dauguma ministerijų užsakytų tyrimų nebuvo įvertinti kaip moksliniai.

Auditorių nuomone, dėl skirtingų sąvokos „moksliniai tyrimai“ interpretacijų statistiniai duomenys apie lėšų panaudojimą MTEP šalies mastu yra netikslūs. Tikslinga sukurti vienodą valstybės mastu šių užsakymų finansavimo ir priežiūros sistemą, tai leistų tiksliai apskaičiuoti valstybės biudžeto lėšas, skirtas MTEP finansuoti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

IŠVADOS:

1. Neatliekama išorinė ministerijų užsakomų mokslinių tyrimų stebėseną, nėra bendros ministerijų užsakomų tyrimų apskaitos, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbai neatskiriami nuo kitų tyrimo darbų.

2. Dauguma (70 iš 77 2003–2004 m. užsakytų tyrimų²⁷) ekspertų vertinimui pateiktų ministerijų ir kitų įstaigų užsakomų mokslo ir studijų institucijose tyrimų nėra moksliniai tyrimai.

3. Nusistovėjusi tyrimų organizavimo bei jų įvertinimo moksliniais tvarka sudaro sąlygas ministerijoms kartais ne visiškai pagrįstai naudotis Viešųjų pirkimų įstatyme numatyta išimtimi, kada netaikoma viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta pirkimų tvarka.

4. Dėl skirtingų sąvokos „moksliniai tyrimai“ interpretacijų statistiniai duomenys apie lėšų panaudojimą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros darbams, šalies mastu, yra netikslūs.

PASIŪLYMAI ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJAI PARENGTI:

- bendrą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros koordinavimo, finansavimo bei priežiūros tvarką,
- privalomą valstybės biudžeto lėšomis užsakomų tyrimų ataskaitų skelbimą Ministerijų interneto svetainėse tvarką.

Veiklos audito 1-ojo departamento direktorius

Rimantas Sanajevas

Vyresnysis valstybinis auditorius (grupės vadovas)

Jonas Izokaitis

Susipažinau:

Švietimo ir mokslo ministerijos
valstybės sekretorius

Dainius Numgaudis

²⁷ Ministerijų ir kitų įstaigų, pasirinktų vertinimui audito metu, užsakyti tyrimai